

Манзар Абдулхайр

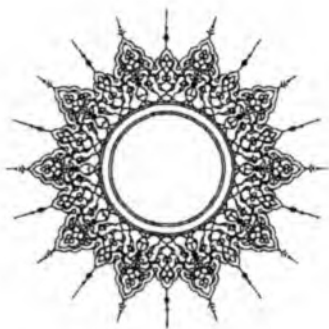

НАВОЙЙ
асарларининг
узоқли луғати

Манзур АБДУЛХАЙР

НАВОЙЙ

асарларининг
изоҳли луғати

«Ўзбекистон миллий энциклопедияси»

Давлат илмий нашриёти

Тошкент–2018

УЎТ: 81'374.821.512.133(092)

КБТ 83.3(5Ў)

А 15

Масъул муҳаррир: Қ. Содиқов, ф. ф. д.

Такризчилар: Э. Умаров, ф. ф. д.;

Б. Юсупов, ф. ф. н.

Абдулхайр, Манзар

А 15

«Алишер Навоий асарларининг изоҳли лугати» / М. Абдулхайр. – Тошкент: «Ўзбекистон миллий энциклопедияси» Давлат илмий нашриёти, 2018. – 560 б.

Ушбу изоҳли лугат тўрт жилдлик «Алишер Навоий асарлари тилининг изоҳли лугати»га қирмай қолган беш мингдан ортиқ сўз ва ибораларни ўз ичига қамраб олган. Лугат Алишер Навоий асарларининг қўлёзма ва наслари асосида тузилди. Унда Навоий ижодиётининг муҳим қирраси бўлган лексик хусусиятлар, маъноси тушунилиши қийин янги аниқланган сўз ва иборалар илк бор аниқланиб изоҳланди. Лугат XV аср ўзбек адабий тили меъёрларини акс эттиради. Мазкур қомус нафақат изоҳли лугат, балки муҳим тадқиқот иши сифатида навоийшунос ва кенг китобхонларга Мир Алишер Навоий меросини чуқур ўрганишда катта ёрдам беради. У мутахассислар учун тарихий, қиёсий-тарихий фонетика, лексика, грамматика ҳамда матншунослик, манбашунослик, тасаввуф бўйича янги маълумотлар беради.

Мазкур китоб Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети кенгаши (2016 йил 29 октябрь, 2-мажлис) қарори билан нашрга тавсия этилган.

УЎТ: 81'374.821.512.133(092)

КБТ 83.3(5Ў)

ISBN 978-9943-07-586-3

© Манзар Абдулхайр

© «Ўзбекистон миллий энциклопедияси»

Давлат илмий нашриёти, 2018

МУҚАДДИМА

Туркий тилдаги сўз ва ибораларни тўплаш, уларни илмий асослаш анъанаси XI асрда яратилган «Девону луғотит турк»-ка бориб тақалади. Зеро, луғат муаллифи Маҳмуд Кошғарий ўз давридаги турли қабила-уруғлар тилига мансуб сўз ва ибораларни ўз асарида акс эттирган. Бу борада луғатшунос шундай ёзади: «Мен турклар, туркманлар, ўғузлар, чигиллар, яғмолар, қирғизларнинг шаҳарларини, қишлоқ ва яйловларини кўп йиллар кезиб чиқдим, луғатларини тўплдим, турли сўз хусусиятларини ўрганиб, аниқлаб чиқдим. Мен бу ишларни тил билмаганим учун эмас, балки бу тиллардаги ҳар бир кичик фарқни ҳам аниқлаш учун қилдим. Уларни ҳар томонлама пухта бир асосда тартибга солдим».

Ўрта асрларда туркий қабилалар тилларини бу қадар кенг қамровли ўрганиш Маҳмуд Кошғарийга фақат Алишер Навоийни қиёслаш мумкин. Зотан, улуғ шоир асарларида «Девону луғотит турк»даги кўплаб этнонимлар, соф тилшуносликка оид атамалар, қадимги илмий-бадий ёзма ва оғзаки ижод намуналари билан бирга кенга, қовчин, чигатой, барлос, қиёт, тархон, арлот, жалойир, туркман, найман, манғит, қўнғирот ва бошқа туркий уруғ, элатларнинг номи такрор-такрор келади.

Шоирнинг бой адабий, илмий меросидаги сўз ва ибораларни тўғри шарҳлашда луғат манбаларнинг ўрни бекиёс. Шу жиҳатдан Навоий асарлари юзасидан ўтмишда ва ҳозирда ҳам бир қанча луғатлар яратилган. Масалан, «Бадоеъ ул-луғат», «Хамса бо ҳалли луғат», «Абушқа», «Санглох», «Луғати атрокия», «Луғати туркий», «Луғати чигатойи ва туркий-усмоний», «Ҳалли луғоти чигатойи «Хамса»йи Навоий», «Нисоби Навоий», «Луғати Амир Навоий», «Дар баё-

Илмий нашр

Манзар Абдулхайр

**НАВОИЙ
АСАРЛАРИНИНГ
ИЗОҲЛИ ЛУҒАТИ**

*«Алишер Навоий асарлари тилининг изоҳли луғати»га
қирмай қолган сўз ва иборалар*

**«Ўзбекистон миллий энциклопедияси»
Давлат илмий нашриёти
Тошкент–2018**

Мухаррир	Жаҳонгир Қўнишев
Бадий муҳаррир	Асқар Ёқубжонов
Саҳифаловчи	Жаҳонгир Бадалов

Нашриёт лицензияси АИ № 160, 14.08.2009 й.
Босишга рухсат этилди 26.02.2018. Бичими 84 × 108 ¹/₃₂.
Офсет қоғозига босилди. «Times New Roman» гарнитураси.
Шартли босма табағи 29,4. Нашр ҳисоб-табағи 45.
Адади 1000 нусха. Букортма № 7.

«Ўзбекистон миллий энциклопедияси» Давлат илмий нашриёти
100011, Тошкент шаҳри, Навоий кўчаси, 30-уй.

«Yoshlar matbuoti» МЧЖ босмахонасида чоп этилди.
100113, Тошкент шаҳри, Чилонзор-8, Қатортол кўчаси, 60-уй.

42000-

ISBN 978-9943-07-586-3

9 789943 075863